

KARAY TÜRKÇESİNDE OĞUZCA UNSURLAR

Selma GÜLSEVİN*

ÖZET

Karay diyalekti, Türk dilinin Kıpçak grubuna aittir. Ancak, bünyesinde bazı Oğuzca unsurlar da bulunmaktadır. Bu çalışmada, Karaycada bulunan Oğuzca unsurlar "ses bilgisi", "şekil bilgisi" ve "söz varlığı" bakımından incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Karay Türkçesi, Oğuzca unsurlar, Türk lehçeleri

ABSTRACT

Karai dialect belong to the Kipchak group of Turkish. However, the dialect has some Oguz features. In this article, the Oguz features that Karai dialect has have been studied in terms of "phonetics", "morphology", and "vocabulary".

Key Words: Karai Turkish, Oguzian features, Turkish dialects

I. Karaylar ve Dilleri

250 milyona yakın kişinin konuştuğu Türk dilinin, günümüzde pek çok lehçesi yazı dili olarak da kullanılmaktadır. Bunlardan bir kısmı kendi topraklarında bağımsız devletler halinde yaşarlar. Bazıları ise, başka devletlerin bünyesinde bulunmaktadır. Türk dilini konuşanların büyük çoğunluğu müslüman halklar olmasına rağmen, az da olsa Hristiyanlık, Musevilik, Budizm vb. dinlere mensup olanları da vardır.

Özellikle kendi devletleri olup yazı dillerine sahip olan Türk halklarının (Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Azerbaycan vs.) dilleri ve edebiyatları, bugün oldukça ayrıntılı biçimde incelenebilmektedir. Son yıllarda, bu tür lehçeler üzerine yapılan çalışmalar artmıştır.

Ancak, Karayların dili için bunu söylemek mümkün değildir. Karayların dilleri üzerine çalışmalar son yıllarda artmıştır. Timur Kocaoğlu'nun eserinde Karayca ile ilgili çalışmaların güncel ve ayrıntılı bir listesi verilmiştir (KOCAOĞLU 2006, 232-242). Kırım'daki Karaylarla ilgili olarak da en son çalışmayı ise Erdoğan Altınkaynak yapmıştır (ALTINKAYNAK 2006).

Karaylar, Türk tarihinde önemli bir yeri bulunan Hazarların bünyesinde yaşamış Türk halklarından biridir. Adları, mensup oldukları Musevi mezhebinden gelmektedir.

---

* selma.gulsevin@mynet.com

Hazarların dağılmasından sonra çoğunlukla Kırım'a yerleşmişlerdir. Bazıları XIV. ve XV. yüzyıllarda Litvanya ve Polonya'ya göç etmişler ve oraya yerleşerek bir cemaat oluşturmuşlardır. Ayrıca Hazar Devletinin yıkılmasından sonra hiçbir yere gitmeyip Kafkas dağlarında kalan ve varlığını orada sürdüren, anti Talmudist Karaim Yahudilerinin var olduğu ve bugün onların Dağlı Yahudiler olarak adlandırıldıkları da bilinmektedir.

Kırım'dan ayrılan Karayların bir kısmı doğrudan İstanbul'a gelip yerleşirken, diğer bir kısmı Kırım'dan, önce Romanya'ya, oradan Edirne'ye ve oradan da İstanbul'a gelip yerleşmişlerdir. Dolayısı ile İstanbul'da da bir Karay cemaati oluşmuştur. 1917 Ekim ihtilaline kadar bütün Rusya'da rahat yaşayan Karayların bir kısmı, ihtilal sonrası Kırım ve Rusya'yı terk ederek Avrupa ülkelerine, Amerika'ya ve Mısır'a göç etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşında en az 30 bin Karay Türk'ü Sovyet coğrafyasının değişik yerlerine sürgüne gönderilmiştir. Mısır'a göç edenlerin hemen hemen tamamı 1947 Kanal savaşından sonra İsrail'e giderek Ramle İydda bölgesine yerleşmişlerdir. Bugün İsraililer, Mısır'dan gelen göçmen Karayların Türk kökenli olmadığını söylemektedirler.

Türkiye'deki Karayların sayısı 1985 yılında 150 civarında iken bu sayı 1993 yılında 95'e düşmüştür. 1960'lı yıllarda 1000'den fazla olan Polonya Karaylarının sayıları da bugün hayli düşmüştür. Ayrıca, Avrupa ve Amerika'daki Karay nüfusunda da gözle görülen bir azalmaya şahit olmaktayız. Daha önceleri kendilerinin Hazarların devamı olduklarını iftiharla söyleyen Kafkasya ve Azerbaycanlı Dağlı Yahudiler, Amerika, Avrupa ve İsrail'den gelen Talmudist din adamlarının telkinleri ile kendilerinin Hazar asıllı olmadıklarını, Karaim mezhebi ile de bir ilgilerinin bulunmadığını, dolayısıyla kendilerinin İsrail kökenli ve Talmudist olduklarını söylemeye başlamışlardır.

Karaylar, şimdi Ukrayna'nın elinde bulunan Kırım'da 1246 yılından beri etnik bir grup olarak yaşamaktadırlar. Ayrıca; Rusya, Litvanya, Polonya ve Fransa'da da yaşayan Karaylar vardır. Günümüz itibarıyla dünya Karaylarının bütün nüfusu 2.400 civarındadır. Karay nüfusunun süratle azalışının sebepleri arasında, açlık, savaşlar ve korumasız halk oluşlarının yanı sıra, en önemli faktör, Sovyetler Birliği döneminde uygulanan Ruslaştırma politikasıdır.

Tek Musevi Türk grubu olan Karayların lehçesi; Karaçay-Balkar, Kumuk, Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız gibi, Türk dilinin

Kıpçak dalına aittir. Bugün değişik ülkelerin sınırlarında içinde yaşayan Karaylar, buldukları toplumlar içerisinde asimile olmaktadır. Bu yüzden de nüfusları azalmaktadır. Dilleri de yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Türk lehçelerini tasnif edenler, Karay lehçesini etnik olarak “Kıpçak”, coğrafi olarak “kuzey-batı” grubunda gösterir. Ses özelliklerini esas alan A.N. Samoyloviç Karay Türkçesini “tav” grubu olarak verir (1. toğuz, 2. ayak, 3. bol- / bul-, 4. tav, 5. sarı, 6. kalgan) (EREN 1983, 75-76).

Kıpçak grubu şeklinde sunulan lehçeler, Türk dünyasında geniş bir yer tutar. N.A. Baskakov, Kıpçak lehçelerini üç ana bölüme ayırır (EREN 1983, 75-76):

I. Kıpçak-Polevets Alt Grubu:

1. Karayca
2. Kumukça
3. Karaçayca-Balkarca
4. Kırım Tatarcası

II. Kıpçak-Bulgar Alt Grubu

1. Tatarca
2. Başkurca

III. Kıpçak-Nogay Alt Grubu

1. Nogayca
2. Karakalpakça
3. Kazakça
4. Kırgızca

Biz, bu yazımızda, bir Kıpçak lehçesi olan Karay Türkçesinin bünyesinde bulunan Oğuzca unsurlara değineceğiz.

II. Karay Türkçesindeki Oğuzca Unsurlar

Kıpçak lehçeleri 3 ana gruba ayrılır:

KIPÇAK TÜRKÇESİ		
I. Alt Grup	II. Alt Grup	III. Alt Grup
Kırgız Türkçesi Kazak Türkçesi Nogay Türkçesi Karakalpak Türkçesi	Tatar Türkçesi Başkurt Türkçesi	Karay Türkçesi Karaçay-Balkar Türkçesi Kumuk Türkçesi Kırım Tatar Türkçesi

Bu grupların Oğuzca ile münasebetleri de farklı farklıdır. Kırgız, Kazak, Nogay ve Karakalpak Türkçesinde görülen Oğuzca unsurlar, daha ziyade Eski Türk yazı dili döneminden kalan uzantılar şeklindedir. Tatar ve Başkurt Türkçesindeki unsurlar ise, özellikle Osmanlı dönemindeki yazı dilinin kültürel etkisi olarak görülür. Karaycanın da dahil olduğu diğer grubun münasebetleri ise, hem Selçuklu dönemi, hem de Osmanlı dönemindeki ilişkiler ve coğrafi yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Oğuzca unsurların yoğunluğu açısından bakarsak, en fazla Oğuzca unsuru, doğal olarak Karay, Kumuk, Karaçay-Balkar ve Kırım Tatarcasında görebiliriz.

Karay Türkçesi, hem çevresindeki Türk lehçeleri, hem de yabancı dillerle yoğun olarak etkileşimde bulunmuştur. Ancak, bu lehçede, çevresindeki Türk lehçelerinde bulunmayan bazı Eski Türkçe şekillerin saklandığı da görülür. Mustafa Öner, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda, Karaycadaki Eski Türkçe unsurları göstermiştir: *yer suv* 'vatan', gibi (ÖNER 2000).

Karay Türkçesindeki Oğuzca unsurların bazıları aşağıda gösterilmiştir:

1. Söz varlığında görülen Oğuzca unsurlar

Bazı kelimeler, Türk lehçelerini sınıflandırırken ya da tanıtırken ayırıcı özellikler arasında yer alır. “**bul- / tap-**”, “**kapı / eşik**” karşıtlıkları bunlardandır. Oğuzcada “**kapı**” olarak geçen kelimenin Oğuzca olmayan lehçelerdeki karşılığı “**eşik**”tir. Oğuzca bir unsur olarak Eski Türkçede de gördüğümüz “**bul-**” fiili yerine, sonraları, Oğuzca olmayan lehçelerde “**tap-**” fiili yaygınlaşmıştır (Azerbaycan ve Türkmenistan Türkçelerinde de görülen ‘**tap-**’ şekli, Oğuzca olmayan şeklin oralarda kabul bulmasındandır).

Karaycada, bu tür kelimeler söz konusu olduğunda, bazen Oğuzca şekillerin tercih edildiği görülür:¹

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Karay Türkçesi	Tatar Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi
benze-	bänzä-	benzi- uşa-	..... oxşav oxşaş buluv	..... okşav okşaş bulıv	..... uksav	..... okşö okşoşu
besle-	bäslä-	beslä-	..... asra- terbiyele- tot-	..... asır- kara- tot-	..... bağuv	..... bağü
sakla-	saxla-	sakla-	..... yâşırü kaçıru	..... yâşıriv kasıriv	..... jasırıv tığuv	..... çaşırü katü
eksil-	..... gizlät-	äksil-	..... azayı kimü	..... azayıv kämiv	..... azayıv kemüv	..... azay kemü
koş-	..... yüyür- gaç-	koş-	..... yöğirü kaçu	..... yüğiriv kasıv	..... jüğirüv	..... cügürü çurkö
yap-	..... düzält-	yap-	..... yasav	..... yahav	..... jasav istev kıluv	..... casö
ört-	ört-	ört-	..... yabu börkäv	..... yabıv börkäv	..... jabuv bürkev	..... cabü
in-	..... tüş-	én-	..... töşü	..... töşöv	..... tüsüv	..... tüşü

¹ Kelimelerin alındığı eserler: Karayca kelimeler (MUSAYEV 1964), diğer lehçelere ait olanlar ise (KOMİSYON 1991).

2. Oğuzcanın fonetik eğilimi olan değişmenin görülmesi:

Kendisinden sonra dar-düz bir ünlü bulunduran kelime başı “y-“ sesi, Azerbaycan Türkçesinde düzenli olarak kaybolur. Türkiye Türkçesinde ise, bu olaya serpinti halinde rastlanır: *yıl / il, yıldırım / ıldırım, yıldız / ulduz, yiğit / igid; ip, gibi*. Kıpçak lehçelerinin alt gruplarında ise durum farklıdır. Bu es Kırız ve Karaçaycada “c-“, Kazak ve Karakalpakçada “j-“ vardır. Tatar ve Başkurt lehçelerinde “y-“ korunmuştur. Bazen “c-“li şekiller görülebilir. Kumuk ve Karay lehçelerinde ise “y-“ olarak karşımıza çıkar. Ancak, Karaycadaki bazı örnekler, Oğuzcadaki fonetik eğilime uyar.

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Karay Türkçesi	Tatar Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırız Türkçesi
I-/yI	I-	I-	yI- / cI-	yI-	jI-	cI-
ip	İp	ip	cip	yip	jip	cip
yiğit	İgid	igit	yigit batır	yigit batır	jigit batır	batır
yürek	ürek	ürek	yöräk	yöräk	jürek	cürök
yirmi	iyirmi	egirmi	yigirmi	yigirmi	jıyrma	cıyrma

3. Birinci teklik kişi zamirinde tamlayan ekinin durumu:

“menim / mening; bizim / bizning” 1. kişi zamirinin tamlayan çekimi: Türk dilinde tamlayan ekinin sonundaki ünsüz “ŋ”dir. Bugün bu “ŋ” sesi ya korunmuş, ya da “n” olmuştur. Ancak, 1. kişi zamirlerinin çekiminde, Oğuz diyalektlerinde “m” ile de karşımıza çıkmaktadır: *benim / benim*. Ortak edebi yazı dilimizin Orta Türkçe döneminde, Oğuzca dışındaki metinlerde “mening” şekli yaygındır. Yalnızca Eski Anadolu Türkçesinde “*benim / benim*” şekli karakteristik olarak kendini gösterir (GÜLSEVİN 1997, 26).

Kıpçak lehçelerinden Kırızca ve Kazakçada “ŋ”li çekimler vardır (meniŋ). Başkurtçada “ŋ”li şekil olmasına rağmen, Tatarcada “m”li çekim görülür (ÖNER 1998, 141), Bildirimize konu olan Karay Türkçesinde de, Oğuz lehçelerinde olduğu gibi “m”li çekim bulunmaktadır:

Ol benim dostum ‘O benim arkadaşımıdır’ (FİRKOVIÇIUS 1996, 41)
Sensin küçlü Tenrim benim ‘Sensin güçlü benim Tanrım’ (FİRKOVIÇIUS 1998, 81)

KAYNAKÇA

- ALTINKAYNAK Erdoğan 2006, **Tozlu Zaman Perdesine Kırım Karayları**, Sota Yayınları, Haarlem
- ERCİLASUN Ahmet Bican 1996, "Köktürkçe İle Tatar Türkçesi Arasındaki Benzerlikler", **Türk Kültürü Araştırmaları C. XXXII** S.1-2 Zeynep Korkmaz'a Armağan, s.143-149
- EREN Hasan 1983, "Türk Dili" maddesi, **Türk Ansiklopedisi C.XXXII**, Ankara
- FIRKOVIČIUS Mykolas 1996, **Mien Karajce Urieniam**, Vilnius
- FIRKOVIČIUS Mykolas 1998, **Karaj Dinliliarnin Jalbarmach Jergialiari, 1 Bitik**, Lithuania
- GÜLSEVİN Gürer 1997, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu, Ankara
- GÜLSEVİN Gürer 2006, "Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar Ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım", Bilkent Üniversitesi **I. Büyük Türk Dili Kurultayı**, Ankara
- KAYMAZ Zeki 2004, "Çağatay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar Üzerine", **Amancolovskie Çiteniya**, 7-8 Ekim 2004, Öskemen/Kazakistan (Bildiri kitabı, Kazakistan/Öskemen 2004, s.204-210)
- KAZAN Özlem 2002, **Litvanya Karaylarına Ait Dini Metinler (Giriş, Gramer, Transkripsiyonlu Metin, Çeviri, Dizin)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul
- KOÇAOĞLU Timur 2006, **Karay, The Trakai Dialect**, Muenchen 2006
- KOMİSYON 1991, (Başkan: Ahmet Bican Ercilasun) **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I**, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları
- KORKMAZ Zeynep 1975, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", **Birinci Türk Dili Bilimsel Kurultayı**, 27-29 Eylül 1972, Ankara: Türk Dil Kurumu (Bildiri Kitabı, Ankara 1975, s.433-446)
- MUSAYEV, K. M 1964, **Grammatika Karayımskgo Yazıka**, Moskva
- ÖNER Mustafa 1998, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Türk Dil Kurumu, Ankara
- ÖNER, Mustafa 2000, *Karay Türkçesinde Eski Unsurlar. IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, İzmir, 26-29 Eylül 2000
- PRITSAK Omelian 1959, *Das Karaimische, Philologia Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden s.318-340
- TOPARLI Recep, VURAL Hanefi ve KARAATLI Recep 2003, **Kıpçak Türkçesi Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını